

## ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕГЛАСНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Домброван Н. В., Фелонюк Ю. В.

У статті проаналізовано та з'ясовано систему засобів забезпечення негласності оперативно-розшукової діяльності Служби безпеки України. Визначено істотні ознаки засобів, що використовуються уповноваженими оперативними підрозділами Служби безпеки України. Досліджено правові засади засобів забезпечення негласності. Здійснюючи захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці, СБ України застосовує систему негласних пошукових та контррозвідувальних заходів із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Сучасні процеси трансформації сектору безпеки та правового регулювання його функціонування, зокрема і СБ України, потребують науково обґрунтованих підходів до визначення засобів забезпечення негласності виконання законодавчо визначених завдань. Зазначене безпосередньо стосується і ОРД, уповноваженим суб'єктом якої є встановлені законодавством оперативні підрозділи СБ України. З урахуванням викладеного, а також невідкладної необхідності подолання терористичної загрози й збереження територіальної цілісності України особливого значення набуває діяльність держави, спрямована на відповідне сучасним загрозам забезпечення державної безпеки, захист законних інтересів держави і прав громадян від розвідувально-підривної та іншої протиправної діяльності іноземних спеціальних служб, окремих організацій, груп та осіб.

Торкаючись зазначеної проблеми, доцільно зауважити, що теоретична розробленість поняття, змісту та класифікації засобів ОРД фактично перебуває на етапі становлення, що безпосередньо впливає і на стан наукового обґрунтування визначення засобів забезпечення негласності вказаного виду діяльності. Проведений аналіз правових та теоретичних джерел у контексті цього дослідження дає підстави дійти висновку, що для забезпечення негласності ОРД уповноважені оперативні підрозділи СБ України застосо-

вують передбачені законодавством засоби, система яких утворюється з оперативних, оперативно-технічних та спеціальних.

**Ключові слова:** оперативно-розшукова діяльність, засіб, імітаційні засоби, спеціальні технічні засоби, конфіденційне співробітництво.

**Dombrovan N. V., Feloniuk Yu. V. Theoretical and legal substantiation of the means of ensuring the secrecy of operational and investigative activities of the Security Service of Ukraine**

The article analyzes and elucidates the system of means of ensuring the confidentiality of operational and investigative activities of the Security Service of Ukraine. The essential features of the means used by the authorized operational units of the Security Service of Ukraine have been identified. The legal principles of means of ensuring anonymity have been studied. Carrying out the protection of state sovereignty, constitutional order, territorial integrity, economic, scientific, technical and defense potential of Ukraine, the legitimate interests of the state and the rights of citizens from the intelligence and subversive activities of foreign special services, encroachments by individual organizations, groups and individuals, as well as ensuring protection of state secrets, the Security Service of Ukraine applies a system of clandestine search and counter-intelligence measures with the use of operational and operational-technical means. Modern processes of transformation of the security sector and legal regulation of its functioning, in particular the Security Service of Ukraine, require scientifically based approaches to the determination of means of ensuring the confidentiality of the performance of legally defined tasks. The above directly applies to the ORD, the authorized subject of which is the operational units of the Security Service of Ukraine established by law. Taking into account the above, as well as the urgent need to overcome the terrorist threat and preserve the territorial integrity of Ukraine, the activity of the state, aimed at ensuring state security in accordance with modern threats, protecting the legitimate interests of the state and the rights of citizens from intelligence-subversive

*and other illegal activities of foreign special services, acquires special importance, individual organizations, groups and individuals.*

*Touching on the mentioned problem, it is appropriate to note that the theoretical development of the concept, content and classification of means of ORD is actually at the stage of formation, which directly affects the state of scientific substantiation of the definition of means of ensuring the confidentiality of the specified type of activity. The analysis of legal and theoretical sources in the context of this study gives grounds to conclude that to ensure the confidentiality of ORD, the authorized operational divisions of the Security Service of Ukraine use the means provided for by legislation, the system of which is formed from operational, operational-technical and special.*

**Key words:** *operational investigative activity, means, simulation means, special technical means, confidential cooperation.*

**Постановка проблеми.** Сучасна складна політична, соціальна, економічна ситуація, а також події, що мають місце на Сході України, безпосередньо впливають на стабільний розвиток держави та можуть використовуватись іноземними спеціальними службами, окремими організаціями, групами осіб для здійснення протиправних посягань на державну безпеку України. З урахуванням викладеного, а також невідкладної необхідності подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України особливого значення набуває діяльність держави, спрямована на відповідне сучасним загрозам забезпечення державної безпеки, захист законних інтересів держави і прав громадян від розвідувально-підривної та іншої протиправної діяльності іноземних спеціальних служб, окремих організацій, груп та осіб. Безумовно, зазначене насамперед стосується Служби безпеки (далі - СБ) України як державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями. Адже, здійснюючи захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці [1, ст. 2], СБ України використовує систему негласних пошукових та контррозвідувальних заходів із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [2, ст. 2].

Можливість використання засобів для вирішення завдань СБ України із попередження, вияв-

лення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки [1, ст. 2] передбачена чинним законодавством. Зокрема, положеннями ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» встановлено право проведення системи негласних пошукових та контррозвідувальних заходів із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [2, ст. 1]. Водночас розкриття змісту оперативних та оперативно-технічних засобів не знайшло юридичного закріплення у відповідних нормах Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», унаслідок чого спостерігається певна неузгодженість теоретичних позицій. З урахуванням викладеного теорія та практика оперативно-розшукової діяльності (далі - ОРД) потребує вироблення уніфікованого науково-обґрунтованого підходу до визначення поняття і системи засобів її здійснення та забезпечення негласності. Саме тому проблема дослідження сутності та змісту засобів забезпечення негласності ОРД СБ України має як теоретико-правовий, так і прикладний характер, що потребує відповідного наукового супроводження.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вагомий внесок у розвиток фундаментальних засад ОРД зробили вітчизняні вчені, зокрема: Ю.П. Аленін, О.А. Білічак, В.І. Василичук, В.О. Глушков, І.В. Гора, С.О. Гриненко, О.М. Дроздов, І.П. Козьяков, В.А. Колесник, С.С. Кудінов, Д.І. Никифорчук, П.П. Підюков, М. А. Погорецький, Д.Б. Сергєєва, Є.Д. Скулиш, В.М. Тertiшник, Л.Д. Удалова, М.Є. Шумило й інші. Водночас наявні наукові дослідження не призвели до одностайності думок щодо визначення засобів забезпечення негласності ОРД СБ України.

Зважаючи на викладене, **метою статті** є теоретико-правове обґрунтування засобів забезпечення негласності ОРД СБ України.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасні процеси трансформації сектору безпеки та правового регулювання його функціонування, зокрема і СБ України, потребують науково обґрунтованих підходів до визначення засобів забезпечення негласності виконання законодавчо визначених завдань. Зазначене безпосередньо стосується і ОРД, уповноваженим суб'єктом якої є встановлені законодавством оперативні підрозділи СБ України.

Торкаючись зазначеної проблеми, доцільно зауважити, що теоретична розробленість поняття, змісту та класифікації засобів ОРД фактично перебуває на етапі становлення, що безпосеред-

ньо впливає і на стан наукового обґрунтування визначення засобів забезпечення негласності вказаного виду діяльності.

Незважаючи на те, що проблеми теоретичного та правового забезпечення використання засобів ОРД є предметом активної наукової дискусії, ґрунтовні дослідження окреслених питань точаться здебільшого у наукових дослідженнях, доступ до змісту яких є обмеженим через наявність державної таємниці. Водночас слід відзначити триваючу у науковому просторі дискусію щодо визначення поняття засобів ОРД. За результатами вивчення наявних наукових здобутків слід констатувати розуміння засобів ОРД як сукупності об'єктів матеріального світу, за допомогою яких оперативні працівники виконують поставлені завдання та покладені на них обов'язки [3, с. 96].

Погоджуючись загалом із вказаною науковою позицією, визначення поняття засобів забезпечення негласності ОРД має ґрунтуватись на загальноприйнятому розумінні змісту вказаної категорії. Зокрема, засіб визначається як прийом, спосіб, певна спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось, а також знаряддя, предмети, ліки, гроші, матеріальні цінності, достатки [4, с. 307].

З огляду на викладене до засобів забезпечення негласності ОРД СБ України слід віднести ті об'єкти матеріального світу, способи, прийоми тощо, що використовуються оперативними підрозділами СБ України для конспіративного вирішення завдань із пошуку та фіксації фактичних даних про розвідувально-підривну та іншу протиправну діяльність спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб. Зазначене твердження може стати критерієм відокремлення засобів забезпечення негласності ОРД СБ України від інших об'єктів матеріального світу, способів, прийомів, що застосовуються оперативними підрозділами СБ України у виявленні, попередженні та припиненні загрозливих для державної безпеки дій.

Крім того, вироблення поняття та системи засобів забезпечення негласності ОРД СБ України має ґрунтуватись на основоположній сутнісній ознаці зазначеного явища - конспіративному способі реалізації передбачених законодавством прав оперативних підрозділів СБ України шляхом здійснення системи негласних пошукових та контррозвідувальних заходів.

Підсумовуючи отримані результати, можна дійти висновку, що засобами забезпечення негласності ОРД СБ України слід вважати спеціально

виготовлені (створені) об'єкти матеріального світу, прийоми, дії, що використовуються оперативними підрозділами для здійснення законодавчо врегульованого комплексу дій, спрямованого на створення надійних умов для конспіративного пошуку та фіксації фактичних даних про розвідувально-підривну та іншу протиправну діяльність спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб з метою вирішення покладених на СБ України завдань.

Продовжуючи дослідження у визначеному напрямі, доцільно звернути увагу на теоретико-правове обґрунтування системи засобів, що використовуються оперативними підрозділами СБ України для забезпечення негласності реалізації покладених на СБ України завдань.

Результати вивчення положень Закону України «Про Службу безпеки України» свідчать про встановлене право використання оперативними підрозділами СБ України для виконання передбачених чинним законодавством завдань зброї та спеціальних засобів. Результати ретельного опрацювання змісту окремих положень Закону України «Про Службу безпеки України», що визначають обов'язки та права підрозділів СБ України, є аргументованим підґрунтям виокремлення засобів, що можуть використовуватись для забезпечення негласності реалізації прав уповноважених оперативних підрозділів. Так, до зазначеної категорії слід віднести: транспортні засоби; добровільне конфіденційне співробітництво із громадянами України та іншими особами; службові приміщення; інформаційні системи та оперативний облік; зброю і спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку, перелік та порядок використання яких регулюється Законом України «Про Національну поліцію» [1, ст. 25]. З урахуванням положення чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», суб'єктом якої є й оперативні підрозділи СБ України, зазначений вид діяльності здійснюється із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Проте визначення змісту окреслених засобів не відображено в положеннях Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Водночас, діючи за аналогією, ми можемо визначити засоби забезпечення негласності ОРД, виокремлюючи саме те, що може використовуватись оперативними підрозділами СБ України у процесі негласного пошуку та фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеці-



альних служб іноземних держав та організацій [2, ст. 1]. Так, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам СБ України для виконання покладених на них чинним законодавством завдань надано право використовувати: конфіденційне співробітництво; службові, житлові та інші приміщення; транспортні засоби; автоматизовані інформаційні системи; заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби; засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю [2, ст. 8].

При цьому порядок реалізації більшості прав оперативних підрозділів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», визначається Кримінальним процесуальним кодексом України (далі - КПК України). З огляду на викладене доцільно звернути увагу на встановлені Главою 21 чинного КПК України норми, що регламентують застосування засобів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НСРД). Зокрема, у ст. 273 КПК України засобами, що використовуються під час проведення НСРД, визначено заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. З цією метою допускається виготовлення речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій [5, ст. 273]. Таким чином, у вказаній статті без визначення відповідних понять законодавець послуговується принципово новими для вітчизняної теорії й практики кримінального процесу термінами «заздалегідь ідентифіковані, помічені засоби» та «несправжні імітаційні засоби».

У наукових джерелах ідентифікованими (поміченими) засобами визначають об'єкти матеріального світу (речі, предмети, документи), на які для досягнення мети проведення конкретної НСРД заздалегідь було нанесено спеціальну позначку, що унікально їх ідентифікує.

Несправжніми (імітаційними) засобами визначено спеціально виготовлені речі й документи, що повністю або частково наділені ознаками та властивостями матеріальних об'єктів, які вони заміщують; спеціально утворені підприємства, установи, організації, що використовуються для проведення конкретної НСРД [6, с. 89].

Водночас з огляду на те, що за багатьма об'єктивними ознаками дії, пов'язані зі створенням та використанням спеціально виготовлених документів, а також спеціально утворених підприємств, установ і організацій можуть збігатися з ознаками злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України (ст. 205 «Фіктивне підприємництво»,

ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штамів та бланків, їх збут, використання підроблених документів», ст. 366 «Службове підроблення» тощо), є потреба у проведенні ґрунтовної науково-правової оцінки обставин, що виключають злочинність діяння.

При цьому хотілося б зазначити, що на рівні законодавчого регулювання залишається невирішеним головне: визначення несправжніх (імітаційних) засобів; підстави їх створення; правові відносини (цивільні, трудові, адміністративні), у які мають право вступати спеціально утворені підприємства, установи й організації під час здійснення діяльності в межах статуту тощо. Проте зазначена проблема, з огляду на її актуальність як для теорії та практики кримінального процесу, так і ОРД, має визначити окремий напрям наукового дослідження.

Аналіз положень статей Глави 21 КПК України дає підстави констатувати, що під час проведення НСРД можуть застосовуватись й інші, не визначені ст. 273 КПК України засоби. Зокрема, згідно з положеннями ст. 263 КПК України, з метою здійснення огляду та виїмки кореспонденції можуть застосовуватись технічні засоби контролю. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж оперативними підрозділами СБ України, згідно з положеннями ст. 264 КПК України, здійснюється із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації. З метою установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу оперативними підрозділами СБ України, згідно з положеннями ст. 268 КПК України, надано право застосовувати технічні засоби для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку. Для спостереження за особою, річчю або місцем, згідно зі ст. 269 КПК України, уповноваженими оперативними підрозділами СБ України можуть застосовуватись спеціальні технічні засоби для спостереження. Крім того, під час проведення НСРД ст. 275 КПК України передбачена можливість використання конфіденційного співробітництва [5].

З огляду на викладене засобами, які використовуються оперативними підрозділами СБ України під час проведення НСРД, є:

- заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби (спеціально виготовлені речі матеріального світу, документи та організаційні структури, прояв зовнішньої форми

яких відтворює ознаки та властивості об'єктів, що вони імітують, у разі виконання оперативними підрозділами правоохоронних органів покладених на них завдань);

- спеціальні технічні засоби (контролю, спостереження, відбору та фіксації інформації, засоби для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, спеціальне програмне забезпечення);

- конфіденційне співробітництво.

Підсумовуючи зазначене, а також природу НСРД, що бере свій початок з оперативно-розшукових заходів, обґрунтованим є висновок, що визначені під час проведення НСРД засоби є також засобами забезпечення негласності ОРД СБ України.

Продовжуючи дослідження визначення системи засобів забезпечення негласності ОРД СБ України, вважаємо за необхідне виокремити їхні ознаки, наявність яких дозволить обґрунтувати з наукової точки зору віднесення об'єктів матеріального світу, предметів, речовин та інших явищ, що можуть використовуватися для реалізації передбачених законодавством прав оперативних підрозділів у прихований від незалучених в оперативний процес осіб спосіб. З огляду на положення теорії, чинного законодавства та практику проведення ОРД оперативними підрозділами СБ України істотними ознаками засобів забезпечення негласності ОРД СБ України є:

- їхнє призначення (вироблення, утворення, застосування, налаштування, програмування тощо) спрямоване на забезпечення реалізації передбачених законодавством мети та завдань із пошуку та фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій негласним способом;

- їхнє використання оперативними підрозділами СБ України спрямоване на забезпечення конфіденційності пошуку та фіксації фактичних даних про розвідувально-підривну та іншу протиправну діяльність спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб;

- правомірність та порядок їхнього використання передбачені положеннями чинного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів.

Таким чином, спираючись на результати проведеного аналізу положень законодавства, що регулює проведення СБ України ОРД, до засобів забезпечення негласності ОРД СБ України слід віднести: оперативний облік та інформаційні системи; конфіденційне співробітництво; заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби; спеціальні технічні засоби, що використовуються для негласного отримання оперативної інформації, а також програмне забезпечення та транспортні засоби, необхідні для проведення передбачених законом негласних оперативно-розшукових заходів СБ України; зброя, спеціальні засоби індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку, перелік та порядок використання яких регулюється Законом України «Про Національну поліцію».

**Висновки.** Проведений аналіз правових та теоретичних джерел у контексті цього дослідження дає підстави дійти висновку, що для забезпечення негласності ОРД уповноважені оперативні підрозділи СБ України застосовують передбачені законодавством засоби, система яких утворюється з оперативних, оперативно-технічних та спеціальних. З огляду на отримані результати проведеного дослідження встановлено, що оперативними засобами є:

- оперативний облік та інформаційні системи;
- конфіденційне співробітництво;
- заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби (спеціально виготовлені речі матеріального світу, документи та організаційні структури, прояв зовнішньої форми яких відтворює ознаки та властивості об'єктів, що вони імітують для виконання оперативними підрозділами СБ України покладених на них завдань).

До оперативно-технічних ми відносимо:

- спеціальні технічні засоби - засоби контролю, спостереження, відбору та фіксації інформації, засоби для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку;

- спеціальне програмне забезпечення.

Спеціальними засобами є:

- спеціальні засоби індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку, перелік та порядок використання яких регулюється Законом України «Про Національну поліцію»;

- транспортні засоби;
- зброя.

**Література**

1. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.05.2021).

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992. (із змінами і доповненнями станом на 11.09.2020 р.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 22, ст. 303. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/> (дата звернення: 20.05.2021).

3. Грібов М.Л. Використання засобів забезпечення конспірації при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Форум права*. 2014. № 2. С. 94-98. URL: [http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP\\_index.htm\\_2014\\_2\\_17.pdf](http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_2_17.pdf) (дата звернення: 12.05.2021).

4. Словник української мови: в 11 т. / ред. кол. І.К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1974. Т. 5. 940 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.05.2021);

6. Негласні слідчі (розшукові) дії. Глава 21 Кримінального процесуального кодексу України (в таблицях і схемах) : навчальний посібник / Є.Д. Скулиш, В.В. Комашко, С.А. Кузьмін, Ю.О. Найдьон, О.В. Шамара, О.М. Юрченко. Київ. 2014. 102 с.

**Домброван Н. В.**,  
кандидат юридичних наук,  
начальник відділу організації наукової роботи  
Одеського державного університету внутрішніх  
справ

**Фелонюк Ю. В.**,  
аспірант  
Національної академії СБУ